

Edyta Sadowska, Edyta Skoczylas-Krotla

Czas wolny dziecka – wybrane aspekty zagadnienia

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 3, 25-32

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dr Edyta Sadowska
dr Edyta Skoczylas-Krotla
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

CZAS WOLNY DZIECKA

– WYBRANE ASPEKTY ZAGADNIENIA

WPROWADZENIE

Dynamiczny postęp cywilizacyjny sprzyja rozwojowi i gwałtownemu wzrostowi zmian zachodzących w życiu każdego człowieka, w tym także w życiu dziecka w okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Przeobrażenia te niekoniecznie mogą wpływać korzystnie na rozwój emocjonalny jednostki.

Dziecko, wstępując w określone ramy społeczności przedszkolnej czy wczesnoszkolnej, podlega pewnym z góry ustalonym rygorom. Jego czas wolny, który wypełniał większość dzieciństwa zaczyna się stopniowo zmniejszać i kurczyć na rzecz nowych obowiązków i pracy, będących efektem nauki w szkole. Dlatego też zagadnienie organizacji czasu wolnego dziecka budzi wśród rodziców, nauczycieli, psychologów i lekarzy wciąż wiele nowych dyskusji i kontrowersji. Niewątpliwie istotne jest, by dla utrzymania właściwego i pozytywnego rytmu życia dziecka, zachowywać ciągłą równowagę pomiędzy jego określonymi obowiązkami i pracą a intensywną rekreacją¹.

USTALENIA TERMINOLOGICZNE

W literaturze przedmiotu czasem wolnym (z ang. *leisure*), w opinii W. Okonia, najczęściej określa się „[...] czas pozostający do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych: pracy zawodowej, nauki obowiązkowej w szkole i w domu oraz niezbędnych zadań domowych”². Z podobnym stanowiskiem, wskazującym jednoznacznie na rekreacyjny, indywidualny charakter pozaobowiązkowych zajęć korespondujący z zainteresowaniami jednostki spotykamy się w opracowaniach m. in. D. Romanowskiej-Nałęckiej³, L. Erdmanna⁴, B. Kunickiego⁵ czy T. Wolańskiej⁶.

¹ B. Chmielewska, *Czas wolny ucznia i jego wykorzystanie*, [w:] *Pedagogika wobec problemów wychowania końca XX wieku*, pod red. E. Kozioła, E. Kobyleckiej, Zielona Góra 2000, s. 117–132, a także H. Marzec, *Czas wolny małych dzieci w rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2004, nr 2; K. Świerżbińska, *Czas wolny to problem pedagogiczny*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 2 i in.

² Szerzej na ten temat por. hasło: *czas wolny* [w:] W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987, s. 45.

³ D. Romanowska-Nałęcka, *Wybrane zagadnienia teorii rekreacji*, Biała Podlaska 1978.

⁴ L. Erdmann, *Rekreacja fizyczna różnych środowisk społecznych*, Warszawa 1985.

⁵ B. Kunicki, *Spoleczne bariery rekreacji fizycznej*, Warszawa 1984.

⁶ T. Wolańska, *Wychowanie do rekreacji w szkolnym systemie wychowania fizycznego*, „Studia i Monografie”, Warszawa 1977, nr 8, s. 16. Szerzej na temat definicji czasu wolnego w kontekście szeroko rozumianej rekreacji zob.: T. Banaszkiwicz, *Wychowanie dzieci i młodzieży do rekreacji na progu reformy oświaty*, Częstochowa 2005, s. 12–19.

Czas wolny dziecka jest kategorią, którą należy rozpatrywać z zupełnie odmiennej pozycji niż czas wolny ludzi dorosłych. Nie pozbawiony bowiem nadzoru władzy rodzicielskiej, szkoły czy instytucji społecznych sprzyja jego powszechnej segmentacji i określonemu zawężeniu w stosunku do młodego wychowanka. Wiąże się z zaplanowaną aktywnością dziecka, inspirowaną w różnych postaciach (np. samorząd szkolny, akcje społeczne i charytatywne itp.).

Na podstawie krótkiej analizy terminologicznej skłonne jesteśmy poprzestać na określeniu czasu wolnego dziecka jako tej części dnia, w której, po wypełnieniu obowiązków szkolnych, domowych, związanych z czynnościami porządkowymi i higieną własną, pozostaje czas wypełniony zabawą, zaspokajaniem własnych zainteresowań, realizowaniem percepcji twórczej, w połączeniu ze wzmożoną rekreacją i zajęciami ogólnorozwojowymi.

Podążając za wskazówkami W. Okonia należy podkreślić, iż czas wolny racjonalnie powinno się przeznaczać na:

- „1. Odpoczynek, tj. regenerację sił fizycznych i psychicznych.
2. Rozrywkę, która sprawia przyjemność.
3. Działalność społeczną o charakterze dobrowolnym i bezinteresownym.
4. Rozwój zainteresowań i uzdolnień jednostki przez zdobywanie wiedzy i amatorską działalność artystyczną, techniczną, naukową czy sportową”⁷.

Należy pamiętać również i o tym, iż czas wolny – w obliczu wytycznych i zadań współczesnej edukacji elementarnej – spełnia wiele podstawowych funkcji.

PODSTAWOWE FUNKCJE CZASU WOLNEGO

W literaturze przedmiotu⁸ spotkać można wiele koncepcji, na bazie których czas wolny dziecka rozpatrywany jest z punktu widzenia niejednokrotnie odmiennych założeń i funkcji. W teorii i badaniach empirycznych dochodzi z czasem do ich konkretyzacji, a co za tym idzie i licznych powtórzeń, przyjmujących następującą postać, uznaną w niniejszym opracowaniu za podstawową. I tak, wśród różnorodnych funkcji czasu wolnego wyróżnić należy:

1. *funkcje edukacyjne*, polegające na bezinteresownym i niewymuszonym poszerzeniu własnych horyzontów umysłowych;
2. *funkcje wychowawcze*, w których główny nacisk położony zostaje na przyswojeniu sobie lub wpajaniu komuś określonych norm światopoglądowych;
3. *funkcje integracyjne*, najczęściej związane z zaspokajaniem potrzeby przynależności, uznania czy osiągnięć;
4. *funkcje rekreacyjne*, w szczególności polegające na odpoczynku psychicznym i fizycznym;
5. *funkcje kulturalne*, jako główny cel zakładające tworzenie lub „pojmowanie” i przyswajanie wartości kulturowych;

⁷ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny...*, s. 45.

⁸ P. Ablewicz, *Czas wolny dzieci i młodzieży: zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1993–2004*, „Wszystko dla Szkoły” 2004, nr 12.

6. *funkcje kompensacyjne*, postrzegane jako wyrównujące niezaspokojone potrzeby⁹.

Z kolei, dokonując pewnego rodzaju syntezy, Z. Dąbrowski¹⁰ wyróżnia pięć zasadniczych funkcji czasu wolnego, podkreślając tym samym przede wszystkim ich aspekt:

1. twórczy,
2. percepcyjny,
3. rekreacyjny,
4. uspołeczniający,
5. szkodliwy.

Aspekt twórczy

Czynnik twórczy odgrywa niebagatelną rolę w rozwoju i doskonaleniu osobowości małego dziecka jako efekt jego aktywności, głównie artystycznej i praktycznej. Kreacja własna następuje poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju zajęciach plastycznych, muzycznych, teatralnych, poprzez majsterkowanie, kolekcjonerstwo czy modelarstwo. Dziecko ma szansę na realizację własnych zainteresowań, a poprzez twórcze spędzenie czasu wolnego rozwija własną wyobraźnię i zdolność koncentracji na wielu dziedzinach otaczającego je życia.

Aspekt percepcyjny

Przejawia się głównie w odbiorze, najprościej rzecz ujmując, cudzej twórczości. Słuchanie muzyki, czytanie książek, prasy dziecięcej, oglądanie przedstawień teatralnych czy telewizji wzmacnia i rozwija zdolności percepcyjne dziecka. Każda z wymienionych form percepcyjnych jest korzystna dla jego ogólnego rozwoju, pod warunkiem że jest odpowiednio dozowana i kontrolowana oraz w pełni rozumiana przez młodego odbiorcę i nie polega tylko na biernej akceptacji przedstawionych i proponowanych treści.

Aspekt rekreacyjny

Kojarzy się głównie z aktywnością ruchową dzieci, czy to w formie spacerów na świeżym powietrzu, wycieczek krajoznawczych czy poprzez uprawianie różnych dyscyplin sportowych. Dla młodego organizmu, niejednokrotnie już przeciążonego nauką, w tym także zajęciami dodatkowymi (np. korepetycje, zajęcia wyrównawcze) bywa czasem zbawiennego odpoczynku i relaksu. Aspekt rekreacyjny¹¹ ma bardzo istotny wpływ na ogólną postawę zdrowotną i sylwetkę dorastającego wychowanka. Dodaje potrzebnej organizmowi energii oraz sił witalnych, uczy pokonywania własnych słabości i lęków (sport).

⁹ Szerzej na ten temat por. klasyfikację funkcji czasu wolnego zawartą [w:] E. Wnuk-Lipiński, *Czas wolny – współczesność i perspektywy*, Warszawa 1985, passim.

¹⁰ Szerzej na ten temat por. Z. Dąbrowski, *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, cz. 1–2, Olsztyn 2000.

¹¹ Szerzej na temat istoty rekreacji w polskim systemie oświatowym zob.: T. Banaszek, *Wychowanie dzieci i młodzieży do rekreacji*, op. cit.; K. Kucharczyk, R. Szmytke, *Survival na czasach dzieci i młodzieży: nowe spojrzenie na aktywny wypoczynek*, „Kultura Fizyczna” 2000, nr 3/4, s. 24–25; A. Jurczak, *Samodzielna aktywność ruchowa młodzieży w czasie wolnym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2004, nr 10, s. 20–27.

Aspekt uspołeczniający

Przejawia się przede wszystkim w działalności na rzecz innych. Od najmłodszych lat uczy dzieci wrażliwości, współczucia i zrozumienia dla potrzebujących pomocy i opieki (opieka nad chorymi, nad zwierzętami, roślinami itp.).

Wspomniane wyżej sposoby spędzania wolnego czasu oddziałują na psychikę i młody organizm dziecka w sposób nader pozytywny. Są jednak i takie formy, które, pozbawione kontroli i nadzoru osób dorosłych, mogą przyczynić się do powstania licznych niepożądanych objawów.

Aspekt szkodliwy

Pozbawienie dzieci kontroli staje się bardzo często przyczyną negatywnego wręcz spędzania przez nich czasu wolnego, począwszy od niewinnego oglądania w nadmiarze programów telewizyjnych, poprzez ciągle przesiadywanie przed monitorem komputera do późnych godzin wieczornych, a skończywszy na zachowaniach patogenicznych (wiązanie się z grupami o charakterze przestępczym, nadużywanie alkoholu, palenie papierosów czy sięganie po narkotyki).

Telewizja czy komputer opanowały czas wolny dziecka do tego stopnia, że „[...] te dwa przedmioty odgrywają dzisiaj w życiu dziecka kluczową rolę, spędzanie przy nich czasu jest traktowane jak zwyczajne, codzienne zajęcie, ale także jako dobry sposób na spędzenie weekendu, ferii, a nawet wakacji. [...] Jak się wydaje, na pierwszym miejscu stoi ciągle telewizor. [...] Komputer staje się równie ważny jak telewizor. Jego podstawową zaletą dla wszystkich dzieci są gry”¹².

Również nadmiar czasu wolnego stwarza sytuacje zagrożenia dla uczniów, którzy pozostawieni bez opieki, wychowywani często tzw. systemem „podwórkowym”, narażeni są na negatywne bodźce ze świata przestępczego. Dlatego też bardzo istotna staje się dobra organizacja ich czasu wolnego, z wyraźnym wskazaniem na gros czynników kształtujących ogólną kulturę przyszłego pokolenia.

UWARUNKOWANIA ORGANIZACJI CZASU WOLNEGO

Do czynników wywierających ogólny wpływ na rozwój dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym z powodzeniem można zaliczyć: naukę w domu i w szkole, pomoc w gospodarstwie domowym, czas na drogę do szkoły i ze szkoły, sen, posiłki, warunki materialne rodziców, warunki kulturalne środowiska domowego, zajęcia dodatkowe pozalekcyjne, które w znacznej mierze oddziałują na kulturę spędzania czasu wolnego dzieci.

Ponadto należy uwzględnić tutaj także te czynniki, które wywierają wpływ na jego jakość. Im wyższy bowiem poziom kultury i wykształcenia rodziców, tym bardziej różnorodna i ciekawa zarazem treść i forma spędzania czasu wolnego przez dzieci. Zależność tę budują przede wszystkim takie elementy, jak: tradycje

¹² M. Świetlik, *Nowa przestrzeń dziecka we współczesnej kulturze*, [w:] *Dziecko we współczesnej kulturze medialnej*, pod red. B. Łaciak, Warszawa 2003, s. 270.

środowiskowe i rodzinne wychowanków, poziom zamożności i wykształcenia rodziców, a także typ miejscowości i jej usytuowanie (relacja: duże aglomeracje miejskie – wieś).

ZAKOŃCZENIE

Sposób wykorzystania czasu wolnego jest jednym z istotnych czynników kształtujących kulturę dorastających pokoleń. Obecne pokolenia, będące blisko informatyzacji i „medializacji” życia, także rodzinnego, wymagają wciąż troski, i to nie tylko o kształt sprawności umysłowej, ale i sprawności fizycznej. Współczesna edukacja winna także mieć na uwadze propagowanie idei zdrowego wypoczynku, w połączeniu z realizacją bogatego potencjału możliwości intelektualnych dziecka.

KWESTIONARIUSZ WYWIADU Z UCZNIEM JAK SPĘDZASZ SWÓJ CZAS WOLNY?

Płeć

Miejscowość

Klasa

Wiek

Szkoła

Zawód ojca

Zawód matki

1. Ile godzin dziennie poświęcasz na naukę w domu?
.....
2. Ile masz czasu wolnego dla siebie po odrobieniu lekcji?
.....
3. W jaki sposób spędzasz czas wolny? (otoczyć kółkiem więcej niż jedną odpowiedź)
 - a) oglądając telewizję
 - b) czytając książki
 - c) grając na komputerze
 - d) spotykając się z kolegami/koleżankami
 - e) uprawiając sport
 - f) pomagając rodzicom
 - g) chodząc na wycieczki turystyczno-krajoznawcze, rajdy itd.
 - h) inne (jakie?)
4. Twoje ulubione zajęcie to: (otoczyć kółkiem więcej niż jedną odpowiedź)
 - a) spanie
 - b) czytanie
 - c) słuchanie muzyki

- d) pomoc rodzicom
e) wizyty u kolegów/koleżanek
f) inne (jakie?)
5. Czym się interesujesz? (otoczyć kółkiem więcej niż jedną odpowiedź)
a) literaturą
b) muzyką
c) sportem
d) komputerem
e) inne (jakie?)
6. Ile czasu dziennie poświęcasz na swoje zainteresowania? (otoczyć kółkiem właściwą odpowiedź)
a) od 0,5 godz. do 1 godz.
b) 2–3 godz.
c) 4–5 godz.
d) 6–7 godz.
7. Do jakich kółek zainteresowań należysz w szkole?
.....
8. Na jakie jeszcze zajęcia dodatkowe pozalekcyjne uczęszczasz?
.....
9. Ile godzin tygodniowo poświęcasz na zajęcia dodatkowe? (otoczyć kółkiem właściwą odpowiedź)
a) do 1 godz.
b) 2–3 godz.
c) 4–5 godz.
d) 6–7 godz.
e) 8–9 godz.
10. Jak długo przebywasz na świeżym powietrzu? (otoczyć kółkiem właściwą odpowiedź)
a) do 1 godz.
b) 2–3 godz.
c) 4–5 godz.
d) 6 i więcej godz.
11. Co robisz w tym czasie? (wpisać)
.....
12. Czy uprawiasz sport?
a) tak
b) nie
13. Jeśli tak, to do jakich sekcji sportowych należysz i ile poświęcasz na nie czasu? (wpisać)
.....

14. Jakie programy telewizyjne oglądasz i ile poświęcasz na nie czasu? (wpisać)

15. Czy spędzasz czas przy komputerze?
 a) tak
 b) nie
16. Ile godzin dziennie spędzasz przed monitorem? (otoczyć kółkiem właściwą odpowiedź)
 a) do 1 godz.
 b) 2–3 godz.
 c) 4–5 godz.
 d) 6 i więcej godz.
17. W jakich czynnościach domowych pomagasz rodzicom? (otoczyć kółkiem więcej niż jedną odpowiedź)
 a) w sprzątanii
 b) w wyrzucaniu śmieci
 c) w myciu naczyń
 d) w robieniu zakupów
 e) w opiece nad młodszym rodzeństwem
 f) wyprowadzam psa
 g) nie pomagam w ogóle
18. Ile czasu poświęcasz na wykonywanie czynności domowych? (otoczyć kółkiem właściwą odpowiedź)
 a) do 1 godz.
 b) 2 godz.
 c) 3–4 godz.
 d) 5–6 godz.
 e) nie poświęcam wcale

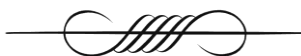
Edyta Sadowska
 Edyta Skoczylas-Krotla

Bibliografia:

- Ablewicz P., *Czas wolny dzieci i młodzieży: zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1993–2004*, „Wszystko dla Szkoły” 2004, nr 12.
- Banaszkiewicz T., *Wychowanie dzieci i młodzieży do rekreacji na progu reformy oświaty*, Częstochowa 2005.
- Chmielewska B., *Czas wolny ucznia i jego wykorzystanie*, [w:] *Pedagogika wobec problemów wychowania końca XX wieku*, pod red. E. Koziola, E. Kobyleckiej, Zielona Góra 2000.
- Dąbrowski Z., *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, Cz.1–2, Olsztyn 2000.
- Erdmann L., *Rekreacja fizyczna różnych środowisk społecznych*, Warszawa 1985.
- Gašior H., *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów*, Warszawa 1995.
- Jurczak A., *Samodzielna aktywność ruchowa młodzieży w czasie wolnym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2004, nr 10.
- Kargul J., *O czasie wolnym młodzieży*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 6.
- Kucharczyk K., Szmytko R., *Survival na czasach dzieci i młodzieży: nowe spojrzenie na aktywny wypoczynek*, „Kultura Fizyczna” 2000, nr 3/4.

- Kunicki B., *Spoleczne bariery rekreacji fizycznej*, Warszawa 1984.
- Marzec H., *Czas wolny małych dzieci w rodzinie*, „Problemy Opiekunczo-Wychowawcze” 2004, nr 2.
- Mudrak-Nowak J., *Jak zorganizować czas wolny uczniów*, „Nowa Szkoła” 2005, nr 9.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987.
- Parnicka U., *Czas wolny przedszkolaka*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1995, nr 2.
- Rechnio B., *Czas wolny – radość i problem*, „Wszystko dla Szkoły” 2004, nr 7/8.
- Romanowska-Nałęcka D., *Wybrane zagadnienia teorii rekreacji*, Biała Podlaska 1978.
- Świerzińska K., *Czas wolny to problem pedagogiczny*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 2.
- Świetlik M., *Nowa przestrzeń dziecka we współczesnej kulturze*, [w:] *Dziecko we współczesnej kulturze medialnej*, pod red. B. Łaciak, Warszawa 2003.
- Toból S., *Wpływ rodziny na wykorzystanie czasu wolnego*, „Życie Szkoły” 2002, nr 3.
- Wnuk-Lipiński E., *Czas wolny – współczesność i perspektywy*, Warszawa 1985.
- Wolańska T., *Wychowanie do rekreacji w szkolnym systemie wychowania fizycznego*, „Studia i Monografie” AWF, Warszawa 1977, nr 8.
- Wujek T., *Czas wolny młodzieży szkolnej i jego uwarunkowania*, [w:] *Studia Pedagogiczne*, pod red. B. Suchodolskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków 1983.

dr Elżbieta Marek
Akademia Świętokrzyska
Filia w Piotrkowie Trybunalskim

ZAJĘCIA POZALEKCYJNE JAKO FORMA ROZWIJANIA ZAINTERESOWAŃ DZIECI W CZASIE WOLNYM

WPROWADZENIE

Zajęcia pozalekcyjne są historycznie i prawnie usankcjonowanym elementem systemu dydaktyczno-wychowawczego szkoły. Zmieniały się ich formy i treści, tak jak zmieniła się szkoła, która obecnie poszukuje nowych rozwiązań zarówno w zakresie nauczania, jak i wychowania. Zajęcia pozalekcyjne wywodzą się z dwóch różnych kręgów aktywności dzieci. Po pierwsze, są to zajęcia podejmowane w czasie wolnym od czynności powszechnie uznawanych za obowiązkowe. Po drugie, aktywność pozalekcyjna ma miejsce w obrębie zajęć szkolnych i choć jej teren nie ogranicza się do fizycznego obszaru szkoły, to jednak pod względem organizacyjnym zajęcia pozalekcyjne wchodzi w skład zajęć szkolnych. Tak więc zajęcia pozalekcyjne są zarazem zajęciami czasu wolnego i zajęciami szkolnymi¹.

¹ M. Żelazkiewicz, *Skuteczność wychowawcza innowacji w zajęciach pozalekcyjnych*, Wrocław 1980, s. 13.